

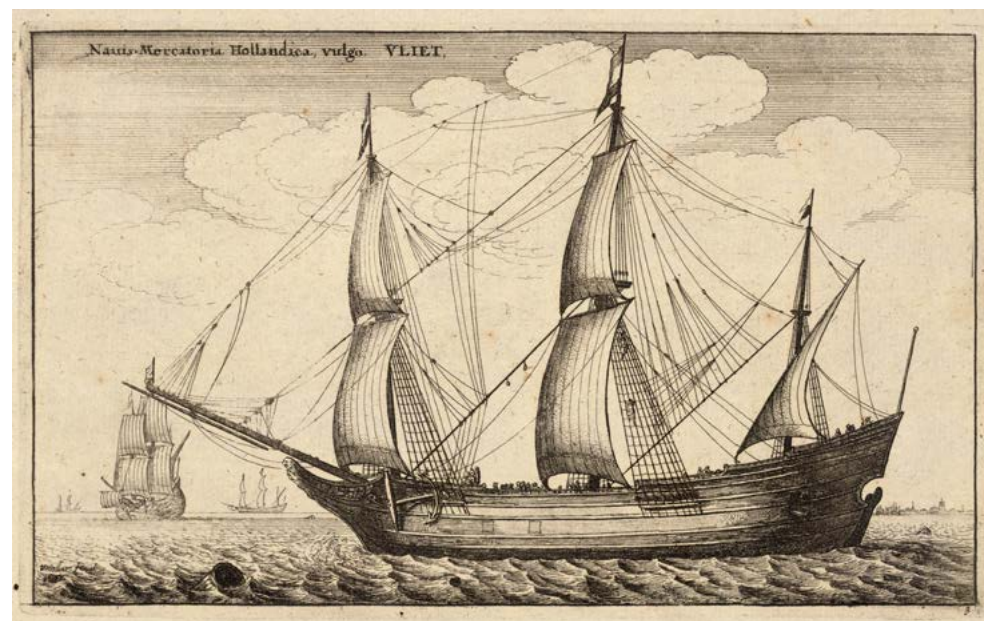
Week 35 - De Korenbeurs op het Damrak

De basis van de Gouden Eeuw was de zogenaamde oosterse handel, ook wel de *moedernegotie* genoemd: de moeder van alle handel. De handel op de Oostzee gaat terug op het begin van de vijftiende eeuw, toen Holland de koning van Denemarken hielp vier Sont-oorlogen uit te vechten tegen de Noord-Duitse Hanzesteden, om de Sont open te houden voor alle schepen. Die oorlogen luidden het einde van de hegemonie van het Hanzeverbond in, iets dat begin zestiende eeuw al vergevorderd was. Het Hanzeverbond zou die eeuw niet overleven. De kracht van de Hollandse, Zeeuwse en Engelse handelsschepen lag in het feit dat ze nooit leeg voeren. Het graan bijvoorbeeld, dat uit het

Boven: De quizplaat: het ging om de Korenbeurs op het Damrak. Hier de in steen herbouwde versie van na 1768. Op de voorgrond de Oudebrug.

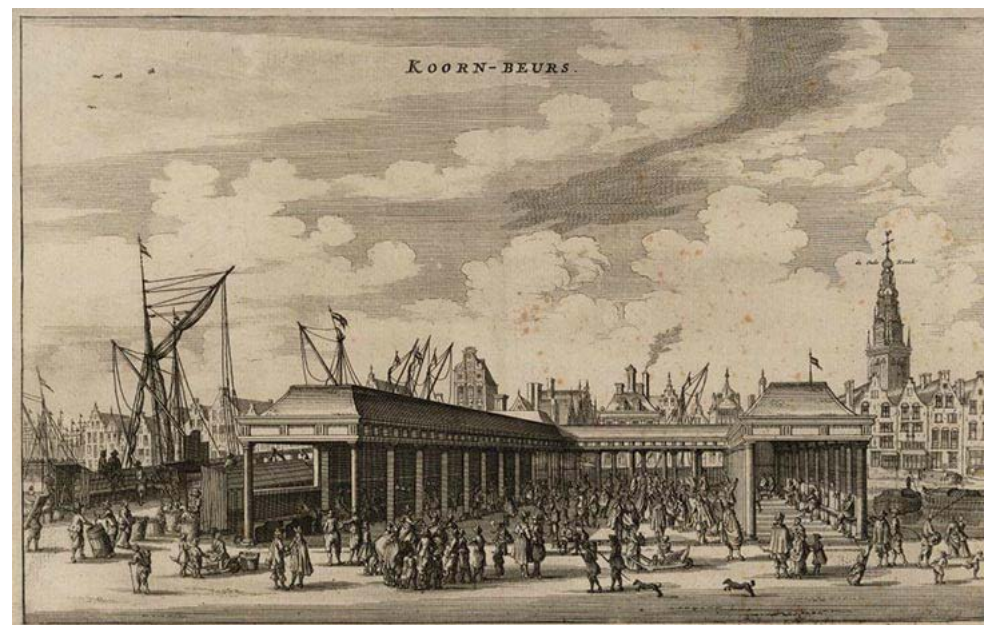
Rechts: Het fluitschip, met een laadvermogen tussen de 400 en 600 ton, was het scheepstype waarmee de grondslag voor de Gouden Eeuw gelegd werd.

Oostzeegebied kwam werd tot aan Spanje en Portugal verhandeld, daar werd zout ingenomen voor de eigen haringvangst en het surplus aan haring werd weer naar de Oostzee gebracht. Dat was nu precies wat het Hanzeverbond met allerlei regels probeerde te voorkomen. Waar de Hollanders wel mee konden leven was het in 1497 door de Denen ingevoerde Sont-tol. Daar werd ook wat voor teruggedaan, zoals een veilige passage. Rond die tijd passeerden tussen 300 en 400 Hollandse schepen de Sont, heen en ook weer terug. Alleen al gedurende de eerste helft van de zestiende eeuw nam de graanhandel met meer dan 50% toe. De scheepscapaciteit, die de Oostzeehandelen bediende, groeide in diezelfde tijd tot 50.000 ton. Waar we tot nog toe voorzichtig over Hollands spraken is het duidelijk dat vanaf medio zestiende eeuw Amsterdam de hegemonie op graanhandel en -overslag voor heel West- en Zuid-Europa veroverd had. De oosterse handel bestond voornamelijk uit bulkgoederen als graan,

hout, pek, teer, huiden en vellen, waarvan graan met afstand de belangrijkste was. Hout werd pas belangrijk door de bouwexplosie in Holland nadat het land begin zeventiende eeuw door vluchtelingen en gelukzoekers overspoeld werd.

Het graan werd in het Damrak aangevoerd en daar ook verhandeld. Dat ging niet met zakkenvol graan op de kade maar via monsters die op kleur beoordeeld werden en wat daarom in de open lucht plaats vond. Ook al waren het maar monsters, toch gaf de graanhandel veel overlast door morsen en door veel gedrang. Dat was de bewoners van Op 't Water een doorn in het oog en het stadsbestuur zette zijn zinnen op een besloten graanbeurs in de stad. In 1608-1611 werd

over het Rokin de koopmansbeurs gebouwd en onderzocht werd of de graanbeurs niet daarin opgenomen kon worden. De kooplieden, waarvoor de beurs gebouwd werd, weerden zich tegen deze overlastveroorzakende handel en het stadsbestuur was niet zo goed of er werd een aparte beurs voor de graanhandel gebouwd. Dat gebeurde in 1617 op de plek waar zich ook al de openlucht-handel afspeelde: aan de voet van de Oudebrug, vóór de Oudebrugsteeg waardoor het Korenmetershuisje, het gildehuis, in een paar stappen bereikt kon worden. Om definitief de kade helemaal vrij te kunnen houden voor het verkeer werd ook deze beurs boven het water gebouwd en net als de koopmansbeurs was de beurs aan drie zijden gesloten met een overdekte gaanderij met banken langs de binnenkant. Het afdak

Boven: De eerste korenbeurs was helemaal van hout opgetrokken en aan drie zijden gesloten. De overdekte gaanderij bood plaats aan de handelaren.

Links: Het werkgebied van de Oosterse handel: Oostzee met de omliggende landen.

rustte op 52 pilaren. Het geheel was van hout opgetrokken en ook de vloer boven het water was van hout. Deze opstelling garandeerde niet alleen een vrije verkeersweg, maar ook dat bij regen niet alsnog drommen handelaren onder de luifels van de huizen van Op 't Water kwamen schuilen. Aan de binnenzijde tegen de wand waren kastjes aangebracht, waar de handelaren hun spullen en monsters konden bewaren.

Om uitwassen als voorheen op de kade uit te bannen werd in 1617

Boven: In 1766-1768 werd de korenbeurs opnieuw opgetrokken, dit keer in steen. De huisjes op de hoeken waren voor personeel en gildeleden.

Rechts: Aan de zijde van de Oudebrug werden 'kastjes' aangebracht, die door de stad aan willekeurige winkeliers werden verhuurd.

door de stedelijke overheid een 'ordonnantie' opgesteld voor het beursterrein. Er werd daarin nogal wat verboden, met soms flinke boetes op overtreding. Het beursterrein was aan één zijde open en toegankelijk voor ieder die dat wilde. Dat was iets anders wanneer driemaal per week (maandag, woensdag en vrijdag; 09:30-13:30 en 16:00-19:00 uur) de graanhandelaren op het terrein aanwezig waren; 'vergaderen' noemde men dat. Spelende kinderen was dan de toegang ontzegd en de boete van tien stuivers zou bij de ouders geïnd worden. Tot dat gebeurd was, werd de belhamel aan een ijzeren ring vastgelegd. Ook venters die waren aanboden was de toegang ont-

zegd en hen hing een boete van twintig stuivers boven het hoofd. Ook voor de weg van Oudebrug tot Mandenmakerssteeg, dus vóór het beursterrein, golden regels. Obstakels, goederen, geparkeerde karren en wagens die de beurshandel bemoeilijkten moesten op dit wegdeel verwijderd worden. Het was strikt verboden aan te plakken en borden of andersoortige mededelingen aan de beurs te spijkeren. Een ieder, ook handelaren, die het beursterrein verontreinigde of stond te plassen, verbeurde zijn 'opperkleed' subsidiair twee gulden boete. Een ieder die met een mes in de wanden of pilaren kerfde, riskeerde zes gulden boete en werd bovendien voorgeleid 'ter arbitrale correctie'. Handelaren die tijdens het handelen op de beurs ruzie maakten, schreeuwden of scholden, verbeurden 25 gulden, bij vechten 100 gulden. Bij dit soort bedragen werd het interessant voor de beursknecht. Een-derde van de boete was voor hem, een volgend

derde deel voor de stadsarmen. Tot slot een curieuze regel: wat tijdens de handel aan graan gemorst werd was voor de beursknecht. Let wel, de knecht was niet dezelfde als de beursopzichter. Die voorrechten voor de beursknecht waren niet lukraak ingesteld. Hij was degene die steeds het dichtst bij de vergrijpen aanwezig was en door hem financieel deelgenoot te maken werd de orde en netheid op de beursvloer het best gewaarborgd. Overigens moest de beursknecht voor die handhaving vaak de hulp van de schoutsridders inroepen. De beursopzichter fungeerde tevens als postmeester voor brieven naar de handelsagenten in het Oostzeegebied. In het begin werd hier nog vooral rogge verhandeld, maar met de toename van de graanimporten uit de Oostzeelanden werd dat meer en

Boven: Voor dit vervoermiddel, de paardentram, werd het Damrak deels gedempt. Daardoor kwam de Korenbeurs half op 't land te staan en ook nog ingekort. Links: De stenen Korenbeurs kreeg een smeedijzeren hek voor het binnenplein.

meer tarwe. Ook Hollandse boeren verbouwden steeds meer tarwe. In 1689 werd het toezicht op het functioneren van de Korenbeurs ondergebracht bij de Directie der Oostersche Handel en Reederijen te Amsterdam. Deze instelling was in eerste instantie in het leven geroepen om de graanhandel te beschermen in tijden van oorlog, bijvoorbeeld door de handelsschepen in konvooi te laten varen en buitengaats varende schepen op de hoogte te brengen van een ontstane oorlogssituatie, door ze tegemoet te zeilen met snelle schepen. In vreedstijd was daar de Korenbeurs dus bijgevoegd. Dat verdient

Boven: Op deze aquarel van J.G.L. Rieke uit 1883 is te zien dat de kastjes tegen de zijwand veranderd waren in heuse winkeltjes.

Rechts: De graanbeurs in de Beurs van Berlage achter de noordgevel, achter het terugliggende deel. Rechts bij de hoek was de ingang.

aparte vermelding, omdat deze directie konvoogeld hief van elk schip dat de haven aandeed, zowel in oorlogs- als in vreedstijd. Dat bracht zoveel geld in het laatje dat daarvan o.a. uitkeringen aan gildeleden konden worden betaald. Tijdens de Bataafse Republiek werd dat toezicht overgenomen door het Comité van Koophandel en Zeevaart, met oneindig veel meer bevoegdheden dan voorheen.

Regelmatig moesten reparaties aan het houten bouwsel verricht worden en regelmatig moest de houten vloer in zijn geheel vernieuwd worden. In 1766 besloot het stadsbestuur de beurs helemaal opnieuw op te trekken en deze keer van steen. Tijdens de bouwtijd van bijna twee jaar werd elders boven het Damrak een noodbeurs gemaakt. Er zijn verschillende berichten hierover; het Damrak bij de Papenbrug

wordt genoemd en de Kampersteiger aan de Oude Teertuinen. Het ontwerp voor de nieuwbouw leverde stadsbouwmeester Jacob Eduard de Witte. Op de hoeken boven het water kwamen twee huisjes voor de gilden, met een verdieping. Deze keer werd de open kant aan Op 't Water door een smeedijzeren hek afgesloten. Ook kwamen er deze keer kastjes aan de buitenkant van de beurs, die door

de stad verhuurd werden aan willekeurige kooplieden. We kennen deze kastjes door de tekening van Gerrit Lamberts uit 1817; het zijn in feite kleine ondiepe winkeltjes. Uit een aquarel van J.G.L. Rieke uit 1883 weten we dat het toen al serieuze winkeltjes waren met een glaspui en deur naar een interieur.

Met Lamberts en Rieke zijn we in de negentiende eeuw gekomen, de eeuw waarin er steeds meer van de beurs afgeknabbeld zou worden. In 1875 werd een begin gemaakt met verbreding van Op 't Water tot wel 24 meter. Dit was nodig om ruimte te maken voor een nieuw vervoermiddel: de paardentram. Daarvoor werd een strook van het Damrak gedempt en moest het voorste deel van de beurs afgebroken worden. Het einde van de beurs kwam in 1883. Het stadsbestuur was de eeuwige reparaties aan Zochers beurs beu en besloot een nieuwe te bouwen. Daarvoor zou een volgend deel van het Damrak gedempt worden, tot voorbij de Oudebrug. Eveneens besloot men dat de Korrenbeurs een plek zou krijgen in dat nieuwe beursgebouw. Deze keer verbleven de graanhandelaren heel wat langer in hun noodkorenbeurs op wat later Beursplein zou gaan heten. In de volksmond kreeg die noodbehuizing de bijnaam 'het zaadbakje'. De kooplieden klaagden steen en been over de te krappe ruimte en de tocht in het noodgebouw, zodat er in 1884 al een aanbouw moest worden gemaakt. Door besluiteloosheid van B&W duurde het tot 1898 eer er definitief aan architect Berlage opdracht tot bouw verstrekt werd en het werd 1903 voor de eerste graanmakelaar zijn deel van het gebouw in gebruik nam. De graanhandelaren deelden met de effectenmakelaars het noordelijke deel van de beursgebouw. Ze hadden een eigen ingang aan de Oudebrugsteeg, in de rechertoren van de noordgevel. Handel werd gedreven op bijna dezelfde plek waar dat sinds 1617 gebeurde. De noordzijde van de beurs was niet zomaar gekozen. Een groot gla-

zen dak boven de beursvloer moest neutraal licht garanderen, want nog steeds was het op kleur beoordelen van het graan van belang. Op dat dak mocht nooit de zon schijnen, vandaar de noordkant.

Zeker in 1960 nog werd melding gemaakt van het voorrecht dat de schoonmaakkploeg van de graanbeurs genoot om het opgeveegde graan te behouden. Genoeg om de kippen mee te voeren! In 1962 werd de graanbeurs verdreven naar een overdekte binnenplaats, de voormalige 'oliehoek'.

In 1970 werd de graanbeurs in de koopmansbeurs opgeheven, bij gebrek aan belangstelling. Dat was geheel te wijten aan het feit dat men

Vorige: Beurshandel in 1960, nog steeds op de manier als in de zeventiende eeuw.

Boven: Tegeltabelau van Jan Toorop, speciaal voor de graanbeurs gemaakt.

Rechts: De AGA-zaal werd in 1990 op de vloer van de voormalige graanbeurs gezet

de auto niet meer kwijtraakten rond de beurs. De handel verplaatste zich naar buiten Amsterdam. Op de beursvloer werd in 1990 een glazen concertzaal gebouwd: de AGA-zaal. Een tegeltabelau van Jan Toorop is alles dat nog aan de graanbeurs herinnert.

Aflevering 35 van het jaarboek werd samengesteld uit materiaal van Kees Huijser, Maarten Hell, Ria Scharn, Anneke Huijser, Nikki Brand en Martijn Lak.

